

fahs

Kulturhistorisk tidsskrift udgivet af Frederiksborg Amts historiske Samfund

Nr. 1/2021

FAHS

Frederiksborg Amts
Historiske Samfund

Medlemsblad for
Frederiksborg Amts Historiske Samfund

Tilrettelæggelse:

Margrethe Krogh (ansvh. redaktør)
Layout: Lars Bjørn Madsen
FAHS udkommer 4 gange årligt.
Artikler sendes til redaktøren.

Bestyrelsen:

Margrethe Krogh (formand)
Eva Tønnesen (næstformand)
Henrik Bachmann (kasserer)
Lene Falster (sekretær)
Lars Bjørn Madsen (redaktør)
Lone Hvass
Kjartan Langsted

Kontakt til foreningen:

post@fahs.dk
Margrethe Krogh:
tlf. 3011 7232
Mail: formanden@fahs.dk

Vedr. medlemskab:

Se hjemmesiden eller kontakt
Henrik Bachmann kasserer@fahs.dk
På www.fahs.dk finder man bl.a.
opdaterede oplysninger om udflugter og
foredrag.
Desuden register til årbøgerne 1906-
2000 samt en oversigt over de ældre
årbøger, som foreningen stadig har til
salg ved henvendelse til Henrik Bach-
mann.

Forsidebillede:

*Hyrde med sine får et ikke nærmere
angivet sted i Nordsjælland.
Axel T. Schovelin 1853.
Maleri i privateje.*

Kongsgaden i Søborg må sikres, inden det er for sent

Fotografi: Lars Bjørn Madsen 2020

I snart et stykke tid har den bevaringsvær-
dige, noget faldefærdige ejendom, Kongs-
gaden 28 i Søborg, været til salg, og i salgsmaterialet lyder overskriften: »Renover eller byg din drømmebolig i Søborg«. Det vil være en katastrofe, om denne beskedne stråttækte bygning, der er opført i de første årtier af det 19. århundrede, blev nedrevet og erstattet af nybyggeri. For nok er bygningen erklæret bevaringsværdig, men det er jo op til byrådet at dispensere fra dette, og da den bevarende lokalplan fra 2003 bl.a. skal »sikre Søborg Landsbys udvikling som attraktivt boligområde«, vil man næppe hindre en foretagsom køber i at nedrive huset og bygge nyt, uagtet lokalplannens bestemmelser hindrer vedkommende i at give en kreativ arkitekt helt frie tøjler. Søborg er utvivlsomt en af de kulturhistorisk mest spændende landsbyer i Kongernes Nordsjælland. Historien om ærkebispe-skop Eskilds mægtige borganlæg Søborg er de fleste bekendt; ligeså den store kirke fra 1200-tallet, der vidner om, at Søborg i en fjern fortid var en købstad.

Det berørte hus er såmænd ikke noget særligt i sig selv, men det er en meget væsentlig del af Kongsgadens fascinerende kulturmiljø, som ikke tåler flere ødelæggelser, hvis Søborg fortsat skal være en af vort gamle amts helt store herlighedsværdier. Tværtimod burde der laves en helt ny, skærpet bevarende lokalplan for Søborg!

Reerstrup

-en hengemt landsby i Nordsjælland

af Lars Bjørn Madsen

Reerstrup ved Kvistgaard er en ganske gammel landsby, der omtales så tidligt som i 1211, hvor biskop Peder Sunesen af Roskilde tager Esum Kloster under sin beskyttelse og stadfæster dets besiddelser, heriblandt Reerstrup. Sammen med Nybo og Holgestrup kan Reerstrup, uden at vi dog har kilde-mæssigt belæg herfor, have været en del af nabolandsbyen Toelts tilliggende i 1211. I givet fald kan man undre sig over, at landsbyerne så ikke er nedlagt og inddraget under Toelts godsdrift, men det kan skyldes at klostret på det tidspunkt kun synes at have ejet halvdelen af Toelt, hvilket kan have

begrænset klosterbrødrenes handlefrihed med hensyn til deres godsdrift.

I 1497 har landsbyen ifølge Esum Klosters jordebog 3 gårde »af lige beskaffenhed« (Mansiones tres equalis). I 1681 er der to gårde, og landsbyens jorder består af tre vange (Søndre Vang, Nordre Vang og Lille Vang, samt overdrevsjorder i den sydlige del af gårdenes tilliggende). I 1774 har gårdene fået selskab af to huse.

Interessant er, at markjorderne til det sandsynligvis ældste Reerstrup syd for

»Stines Hus«, også benævnt Damhus, i Reerstrup. Maleri af Vilhelm Petersen ca. 1856. Privateje.

På dette udsnit af Videnskabernes Selskabs originaltegning fra 1765 til de kobberstukne kort før udskiftningen og skovseparationen ses Reerstrup nederst i kortet, hvor også de to tyskergårde er indtegnet. Endnu dækker skoven Reerstrups senere jorder nord for Kongevejen, ligesom det senere overdrevs-område stadig er skov og utætmet natur. Vejen fra Reerstrups to gårde og gennem skoven til det markerede skovfogedhus er med stor sandsynlighed den gamle jagtvej, der ved udskiftningen blev lavet om til fægang mellem Reerstrup og de tillagte overdrevsjorder nord for Krogenberg Hegn.

På kortet side 5 er fægangen mellem Reerstrup og overdrevsjorderne nord for Krogenberg Hegn tydeligt markeret ved dens foløb fra Reerstrups jorder gennem Danstrup Hegn. Udsnit af to sammenstykkede topografiske kort fra 1857. Kort- og Matrikelstyrelsens arkiv. **Nederst side 5:** Den lille landsby Reerstrup med sine to gårde og et par huse, som den så ud ved udskiftningen i 1790. Fægangen var her også landsbyens »hovedgade«, der førte til gadekæret op mod Kongevejen.

Udsnit af udskiftningskort.

Kongevejen (Hillerødvej) med deres flade, ovale form stadig synes at være markeret ved stengærder og volde. Den afrundede form ses også ved landsbyen Rørtangs nærmeste markjorder, og også disse markerer sandsynligvis den ældste landsbys tilliggende, da jorderne syd herfor fungerede som gårdens overdrev (græsningsarealer), og jorderne nord for Kongevejen var dækket af skov indtil skovforordningen 1781 og tiden derefter.

Ved udskiftningen af Reerstrup i 1791 blev der forhandlet med landsbyens to bønder, der dengang var Søren Jørgensen (Grønnehavegaard) og Niels Pedersen (Kroglund).

Problemet - og det, der i dag gør Reerstrup kulturhistorisk meget interessant for os - var de overdrevsjorder, lands-

byen blev tillagt, idet disse var flyttet til en placering nord for Krogenberg Hegn med grænse ned mod dennes nye gårde (se kortet på side 5).

Det krævede etablering af en fægang, så først en forklaring på, hvad en sådan var. I datidens landsbyer lå gårdene samlet omkring gaden, der ofte var udvidet til en egentlig plads (forten). Forten var fælleseje og solidt indhegnet, da den fungerede som fælles opsamlingsplads for landsbyens kvæg. Herfra kunne hyrden ad en drivvej føre kvæget ud til landsbyens overdrev, der fungerede som fælles permanent græsningsareal. Drivvejen kaldtes også for en fægdyde eller fægang. Ligesom fortent var også fægdyden solidt indhegnet, så kvæget ikke lod sig friste af gårdtofternes, køkkenhavernes og de dyrkede

markers afgrøder. Indhegningen kunne være stengærder, volde eller flethegn; det afhang af, hvilke materialer, der var til rådighed. Fægange var almindelige i de fleste landsbyer, hvor placeringen af græsningsarealerne krævede det.

Ved udskiftningsforretningen måtte man erkende, at »Reerstrups tvende Gaardboere kan ingen anden Adgang faae til deres Overdrev end over Katheigaardens og Lille Esbønderup Byes Overdreve langs med den forbeholdne Skov af den gamle forfaldne Jagtvei, som derfor maae istandsættes, og over Overdrevs Lodden No. 2 langs med [Lille] Esbønderup Byes østre Skield Linie bliver Vei for Lodden No. 1.« Den nævnte gamle jagtvej svarer nogenlunde til den skovvej, der i dag er benævnt Reerstrup Fæggyde, der fører

fra Kongevejen hen til det i 2011 nedrevne skovløberhus, Holstenerhus ved Nyrup Hegns østlige side mod Hornbækvej og fortsættes i skovvejen Kathøj Fæggyde langs Hornbækvej. Ved en skovseparationsforretning i 1783 som

følge af skovforordningen af 18. april 1781 vedtog man, at der skulle etableres en fægning på førnævnte strækning gennem den østlige side af Nyrup Hegn »af hvilken Gaardboerne skal betiene sig for at komme ud til Veien fra Nyrup til Tikiøb, og derfra igien, som nys anført, over Katheigaardens og Lille Esbønderup Byes Overdreve, til deres nu udlagte Overdrevs Part.«

Ved udskiftningsforretningen var man enige om, at det ville være urimeligt, om Reerstrups to bønder skulle afhol-

de udgifterne til etablering af et hegn (stengærde) på begge sider af fægningen, »da det jo ikke kan nægtes, at det ville blive dem en betydelig og tung Byrde at bære, og næsten overgaae deres Kræfter«. Udgifterne blev derfor afholdt af landvæsenskommissionen på Rentekammerets nåde. Desuden skulle den gamle jagtvej til formålet sættes i stand, bl.a. ved udlægning af 70 favne ris på den i alt 1400 favne (ca. 2,5 km) lange vej, men denne udgift måtte de to gårdejere afholde.

Fægningen var usædvanlig lang og bred i forhold til andre fægninger i Nordøstsjælland, hvilket giver den en særlig status som kulturhistorisk værdifuld.

Fægningen er stadig synlig i Nyrup Hegn nær Hornbækvej. Den er ganske bred, ikke mindst set i forhold til skovvejen Reerstrup Fægde, der løber i den østlige side. Fotografiet øverst viser en del af fægningens vestlige stengærde i skovens afdeling 597. Nederst ses fægningen i hele dens bredde, hvor det østlige gærde løber langs skovvejen og det vestlige et godt stykke inde i terrænet, der i dag er blevet ryddet, så man får et bedre indtryk af denne tidligere jagtvej mellem Kongevejen og skovløberhuset. Fotografier: Lars Bjørn Madsen 2020.

Holgestrup og Tyskergaardene

Reerstrup udmærker sig også ved lokaliteten Holgestrup (matrikelnummer 7 nord for Hillerødvejen). Oprindeligt lå her et skovhus i forbindelse med Frederik den Femtes revir, mens Holgestrup ligeledes oprindeligt synes at have været en selvstændig, nu forsvunden bebyggelse, i dag beliggende i Nyrup Hegns afdeling 622, omkring hvilken det kvadratiske areal stadig har sine volde bevaret.

Tyskergårdene (østre og vestre tyske Kolonigaard, også kaldet Kartoffelgaard og Coloniagaard) på den sydlige del af Reerstrup (matrikelnummer 3 a og 4 a) stammer fra årene inden 1760 og er angiveligt

veligt dannet i forbindelse med ønsket om at lade tyske indvandrere vise, hvordan man kunne dyrke kartofler. Kartoffel dyrkning blev selvsagt efterhånden ganske hyppig på hele egnen.

Reerstrup er i dag truet af en planlagt intensiv råstofudvinding (Råstofplan 2012, graveområde A4, Kvistgaard), der medfører en næsten total udslettelse af landsbyens oprindelige markjorder og dermed stærkt svækker Reerstrups samlede kulturhistoriske værdi. Fægangen gennem Nyrup Hegn berøres heldigvis ikke af denne råstofudvinding. Tværtimod er Naturstyrelsen opmærksom på denne som en af skovens herlighedsværdier.

Om Landbygningers Brædegavle

I landøkonomiprofessor Gr. Begtrup's beskrivelse fra 1803 af agerdyrkningens tilstand i Danmark, fortæller han i bindet om Sjælland lidt om bygningerne på landet, bl.a. om husgavlene, som vi på ældre malerier fra vort område ser i forskellige udformninger, der kunne kræve en nærmere forklaring.

I Almindelighed gjøres Gavle af Bræder, som paanagles saaledes, at eet slutter over to; men disse Gavle ere ikke tætte for Sne, Regn og Vind, der indtrænger igjennem Sammenføiningen, uden saa er, at Bræderne høvles og pløjes til Høbe, og endda bør Rammen være lodlig tyk udvendig, thi ellers slaer den sig ud ved Søelhed, og giver Nabning for Winterfugtighed. Disse Gavle ere meget kostbare, thi skal de vedvare en Snees Aar, især i Syd- og Vest-Siden, maa de i den Tid tre til fire Gange males eller tjæres.

Bedre, skjønt kostbare, ere Gavle af brændte Steen, men dertil udfordres svært og got Bindingsværk, hvorfor de ei være brugelige, uden hos velhavende Landbeoere. Gavle af opklinet Leer ere meget tunge, forrykke ofte Sparreværket, og nedfalde lettelig stykkevis om Vinteren, naar en heftig Frost indtræffer efter vedholdende Regnveir.

Nor bruges ogsaa til at beklæde Husgavle. Det er mere vedvarende, end naar Gavlene sættes med Duffer af Ertehalm, Havrehalm, eller Tang, som giver Reder for Mूस og Spurrer. Straagavle af Langhalm ere meget udsatte for Storme, og behøver idelig Reparation. Atter andre have flettet Riisgavle af Elle, Højsel, eller Piel.

Kagstenen i Søborg

Af Søren Frandsen

I 1923 blev Emil Steenvinkel ansat som præst ved det ledige embede i Søborg, hvis store to-skibede kirke skiller sig ud fra de øvrige sognekirker i området. Ved sin ankomst var Emil Steenvinkel sikkert godt klar over, at kirken var det sidste synlige minde fra dengang Søborg var købstad. Det har uden tvivl ligget i baghovedet, da han som en af sine første embedsgerninger i sognet drog fra hus til hus for at hilse på sine nye sognebørn. Her fik han hurtigt færdigen af, at den gamle kagsten fra

Søborg byting lå som stenbrokker flere steder i byen og på en gård i nærheden. I 1950 skrev Emil Steenvinkel en artikel til Gilleleje Museums årbog »Fra det gamle Gilleleje« om »Mindestene rejste i Søborg Sogn«. Den indledes med historien om fundet af brudstykkerne fra Søborgs middelalderlige kag og viser Steenvinkels store lokalhistoriske interesse, der i hele hans tid som præst og provst var til stor glæde for sognet. Og han fortæller videre:

»Det første, jeg tog fat på, var min gode kæp for at gå fra hus til hus i landsbyen for at hilse på folk, og siden efter til gårde og huse i det vidtstrakte sogn. Jeg gav mig god tid hvert sted og lod særlig de ældre fortælle om sognet fra gamle dage. De var mere end villige; nogle fyldte mig endda med historier, som jeg ved nærmere eftertanke måtte sige mig selv nærmest kunne betegnes som skrøner. Blandt andet fortalte nu afdøde gårdejer Hans Peter Hansen, Vandmosen, mig, at han ude i sin have havde fodstykket til den gamle kagsten, som i sin tid havde stået under præstegårdens lind. Men en gammel kone, Karen, som boede lige overfor, havde sagt til ham: »Kunne du ikke rulle den sten over landevejen, så kunne jeg da sidde der og strikke på mine hoser og slikke lidt sol«. Og H.P. Hansen gjorde det. Hvem brød sig om en sten mere eller mindre i en stor stenbunke. Men efter Karens død blev huset, som tilhørte H.P. Hansen, nedrevet. Ved den lejlighed kørte han det runde brudstykke-

Kagstenen kan i dag ses i byanlægget i Søborgs vestlige udkant, ved hækken ud mod Bygaden/Holtvej. Fotografi: Lars Bjørn Madsen, 2020.

*Bygaden i Søborg malet af Arnold Olsen 1932.
Privateje.*

ke hjem til Pudsagergaard i Vandmosen. Jeg spurgte ham, om han ikke ville skænke byen den tilbage, men det ville han slet ikke høre tale om. I kirkens embedsbog hav de afdøde sognepræst Garde opsamlet en mængde historisk stof, som senere i høj grad kom mig til nytte, da jeg ved kirkens 700 års jubilæum skrev sognets historie. Her fandt jeg bekræftet, at sognets gamle rundhuggede kagstens fundament befandt sig på Pudsagergaard.

Ved H.P. Hansens sølvbryllup var han så glad, at han skænkede stenen til byen. Men hvor var de øvrige rester? Tilfældet kom mig mærkeligt til hjælp. Den gamle veranda fra præstegårdens opbyggelse i 1873 var pilradden, men den bares oppe af en vildvin. Menighedsrådet besluttede da i 1924 at mure en halvåben veranda. Murermester Laurits Madsen fik arbejdet overdraget. Jeg fulgte arbejdet med opmærksomhed, og da gulvet til verandaen skulle støbes, ville murermesteren lade

den gamle trædesten ligge og støbe beton op til den. Dette havde regnet med i sit tilbud! Jeg bad ham dog med en jernstang brække den fra, da jeg havde nogen formodning om, at den bar en indhugget indskrift fra den gamle præstegårds tid. Han var velvillig og vendte den rundt for mig, og resultatet var, at vi fandt den skønneste rundhuggede sten, cirka 2 meter høj. Jeg var ikke i tvivl om fundet. Det var mellemstykket af kagstenen. Jeg lovede ham at få arbejdet med stenens samling og opstilling, når vi til sin tid fandt overstykket. Så begyndte jagten på dette. Jeg gennemsøgte den med kraftige brombærranker næsten overgroede stenhøj og fandt her efter mange rifter i hænderne en sten, som kunne se ud til at være overstykket. Da arbejdsmandene havde holdt middag, gik jeg ud til

dem bevæbnet med øl og nogle gode cigarer. Den slags gør altid underværker! De hjalp mig med jernstangen og fik brækket stenen fra. Det var virkelig overdelen! Jeg henvendte mig til det daværende sogneråd og anmodede det om tilladelse til at opsætte stenen på dens gamle plads, som kunne ganske bestemt opgives 12 alen og to fod fra Provst Schrøders lind. På det

gamle kort står der ganske tydeligt angivet »Byens Kag«. Så om stedet var ingen tvivl mulig. Men jeg fik til svar fra sognerådet, at jeg gerne måtte opstille stenen, men for egen regning og bekostning. Jeg svarede ikke på den skrivelse. Det var den gamle historie i sognerådet, at Gilleleje kunne få alt, men Søborg måtte stå med huen i hånden; en indstilling, som jeg efter bedste evne gennem årene har søgt at få ændret. Vi er to sogne, men een kommune, og kommune betyder jo netop fællesskab. Resultatet blev så, at jeg lod den opstille i min have, synlig fra landevejen. Muremester Laurits Madsen tilbød at opstille den gratis, »når de fedtede bønder ikke vil arte sig«. Når jeg betalte cementen til underlaget, ville han give arbejdet. Der stod den i 4 år. Men ved det nye sognerådsvale fik Søborg indvalgt daværende gårdejer Hans Hansen, Aagaard. Jeg gik til ham og viste ham det gamle kort, og straks var han villig til at tage sagen op. Der stod et mindre bravallaslag, men heldigvis for lukkede døre, og denne gang lykkedes det at få lov til at stille stenen ud på dens gamle plads foran byens rådhus. Men kompromiset var dette: Sognerådet betalte arbejdslønnen, og jeg cementen.«

Kagstenen blev således placeret på den plads, som er angivet på Christopher Schrøders kort fra 1790 (markeret på det her viste udsnit af et kort fra 1824). På fotografiet til Steenvinkels beretning (gengivet herover) er stenen set fra nordvest med bebyggelsen syd for vejen i baggrunden. Det er sandsynligt, at kagstenen blev opstillet her engang i middelalderen i forbindelse med de straffe, der blev fastsat på bytinget. I dag står kagstenen ved indgangen til

det lille anlæg, hvor også mindestenen rejst i anledning af Chr. X's 25 års regeringsjubilæum i 1937 er placeret. Hvornår kagstenen er flyttet hertil vides ikke, men det kunne være sket i forbindelse med en udvidelse af landevejen hen til kirkepladsen, hvor kagstenen har stået i vejen.

Det er provst Steenvinkels ihærdighed, der er årsagen til, vi i dag kan glæde os over dette minde fra dengang Søborg var købstad. Men skruer vi tiden tilbage til den tid, hvor kagstenen var i brug, var stenen uden tvivl forhadet af borgerne i købstaden og nærmeste omegn. Den skulle mane til skræk og advarsel for dem, der kunne være fristet til at bryde loven. Den dømte blev placeret knælende med knæene på trinnet ved kagens forside, hvorefter stenen skulle »omfavnes« med hænderne bundet op på bagsiden. Dernæst blev »den nihalede kat« taget i brug. Den bestod af et kort håndtag med ni kortere tovender, hvor enderne var formet som knuder. Før brugen kunne katten lægges i saltvand, så saltet blev opsuget af tov og knuder. De tildelte slag skete på den bare ryg, så det er ikke svært at forestille sig, hvordan de blødende sår efterhånden smertede ekstra, når den nihalede kat var gennemvædet med salt.

Der er ikke bevaret dokumenter, som fortæller om straffe udført på kagstenen i Søborg, men lad os se på, hvad vi generelt ved om brugen af piskning med den nihalede kat. Ved reformationen 1536 skete en ændring af synet på kvinder. I middelalderen havde tilbedelsen af Maria-figuren i den katolske kirke i Midt- og Nordeuropa ført til en dyrkelse af kvindelighed og styrket agtelsen for kvindekønnet. Den reformerte kirke gjorde op med denne

opfattelse og fjernede Maria-figurene fra kirkerne. Befolkningen fik nu at vide, at kvinder var åndeligt svage. Det fik konsekvenser for særligt unge kvinder, der var blevet gravide udenfor ægteskab. Disse blev i hele Nordeuropa straffet med pisk på byernes torve, hvor kagsten var opstillet. I Nordsjælland fandtes kagsten i Hillerød, Esrum, Søborg og Helsingør, de steder, hvor man havde ret til at idømme straffe for lovovertrædelser blandt andet her. Fra landemodet i Roskilde 1568 forlød det, at »bispens haver udråbt at alle skøger og bolefolk skulle miste huden på kaget, som så uhøvisk lever i utugt«. Samtidig blev det bemærket, at Frederik den Anden fornyligt havde ladet fire skøger hudstryge ved Frederiksborg galge.

Kagstenen i Søborg har en tung og smertefuld historie at fortælle. Den giver os et glimt af en tankegang hos reformatorerne, der i de forløbne 483 år ikke er talt ret meget om.

Et pligtopfyldende avisbud fra Hillerød

Af Erik Trolle

De gamle postkort kan ofte vise os bygninger og lokaliteter, som for længst er glemte. Blandt kortene findes ofte portrætter af personer, som er ganske ukendte og uden kendt historie.

Ved et tilfælde faldt jeg over et kort, forsynet med et udklip fra Frederiksborg Amts Tidende (højreavis i perioden 1839-1957) med omtale af en yderst trofast medarbejder, der havde sat sit præg på Hotel Leidersdorff og avisen. Se blot her:

Afsked fra Garderoben

»Naar man i Aften efter Teaterforestillingen faar sit Tøj udleveret, er det sidste Gang, fhv. Avisbud Hans Andersen og Hustru betjener En. Det gamle

afholdte Ægtepar, der nu har haft Garderoben i Hotel Leidersdorff i en meget lang Aarrække, fratræder deres Gerning dér til 1. April, sikkert til Beklagelse fra manges Side.

Hans Andersen og Hustru har staaet der trofast i saa mange Aar, at de har kunnet følge Byens skiftende Forlystelsesliv. De har set mange af Byens Borgere og Bogerinder blive afleveret til deres første Afdansningsbal, og har set nye Generationer vokse op.

Og pligtopfyldende har de røgtet deres ikke altid nemme Hverv at passe paa vort Tøj i den kolde Garderobe, mens vi andre morede os. Men altid med Hjælpsomhed og Venlighed passede de deres Gerning.

Pligtopfyldelse er i det hele taget Hans Andersens Kendemærke. Lad os med det samme erindre om, at i de nogle og tredive Aar, han var Avisbud her ved Bladet, har han ikke en eneste Gang forsømt sin Gerning, men Dag efter Dag, Aar efter Aar, i alt Slags Vejr tidlig om Morgenen vandret ud med Aviserne.

Naar nu Hans Andersen og Hustru trækker sig tilbage fra deres stilling i Garderoben, vil sikkert mange i Tankerne knytte dem sammen med adskillige fornøjelige Timer, og ønske, at de maa faa gode Aar endnu ovenpaa et flittigt og arbejdsomt Liv.«

Fotografiet øverst: Hans Andersen ved 25 års jubilæet i 1911. Privateje.

Et par malerier af Frederiksborg Slot

Maleren Johan Frederik Møller (1797-1871) har beriget os med mange prægtige malerier fra vort gamle amt, ikke mindst fra sin fødeby Helsingør. Maleriet herover, der viser udsigten til Frederiksborg Slot fra Jægerbakken en sommerdag i 1856, viser samtidig med al tydelighed hans sans og respekt for detaljen, hvilket gør hans værker til glimrende kulturhistoriske kilder - med det forbehold, man altid skal tage for den kunstneriske frihed. J.F. Møller blev optaget på Kunstakademiets malerskole i 1824, og at det gik ham godt, fortæller et vidnesbyrd fra selveste C.W. Eckersberg, dateret 17. juni 1833: »At Kunstakademiets Elev J.F. Møller, Portraitmaler, saavel tidligen som ogsaa ved Kunstakademiets sidste Udstilling har vist flere af ham deels tegnede, deels malede Portraiter, som have udmærket sig ved særlig Opfatning og megen Liighed, bevidnes herved efter Forlangende.« Netop Frederiksborg Slot har ligesom Kronborg optaget mange af datidens kunstners opmærksomhed, hvad man jo godt forstår. Maleriet t.v. viser udsigten mod Frederiksborg Slot og er lavet til brug for en skydeskive i Helsingørs Kongelig Privilegerede Skydeselskab, hvor amtmanden over Frederiksborg Amt, Greve H.S. Knuth havde valgt dette motiv til sin skive, da han i 1845 blev selskabets fuglekonge. Desværre er kunstneren ukendt, men slottets beskedne position i maleriet skal måske fortælle, at det trods alt kun udgjorde en lille del af det skovrige amts herligheder.

LBM

Genanvendte brændeovne fra Hirschholm Slot

af Lars Bjørn Madsen

Man fristes til den dag i dag at bande over, at det prægtige barokslot, Hirschholm, der stensikkert havde været Verdenskulturarv i dag, blev nedrevet i årene 1810-12. Slottet havde kostet uhyrlige summer, ikke mindst fordi Frederik 4.'s dronning, Louises halvfværdige bygningsværk (hun havde det som livgædning 1700-21) blev totalt ombygget og konstant forbedret af Christian den Sjettes dronning Sophie Magdalene, der i 1731 havde fået overdraget slottet. Efter hendes død i 1770 gik det tilbage til kronen, og her blev slottet kortvarigt kendt som et yndet opholdssted for Caroline Mathilde og Struensee. Allerede året efter stod slottet stort set øde, og det forfaldt langsomt. Slottet blev besluttet nedbrudt i 1810-12, tilskyndet af arkitekt og overbygningsdirektør C.F. Hansen, der til brug for opførelsen af det nye Christiansborg Slot efter branden i 1794 manglede materialer, ikke mindst i denne for landet så vanskelige tid.

Store dele af de prægtige bygninger og løsøret blev således genbrugt; ikke kun til C.F. Hansens nye Christiansborg, men også mange andre steder. Det er selvsagt ikke nemt at stedfæste alle de genanvendte bygningsdele og inventar fra slottet, men ofte støder man tilfældigvis på nye kilder.

Således fandt jeg, i forbindelse med en gennemgang på Rigsarkivet af 2. Kronborgske Skovdistrikts bygnings-sager nogle breve, der røber, hvor nogle af slottets utallige brændeovne endte. I sommeren 1811 skrev skovrider Johann

Det kunne måske være en jernvindovn med »Porcelains Opsats« af denne fornemme type, som Rentekammeret henviser til. Ovnens har angivelig stået på Hirschholm Slot og er blevet opstillet på Frederiksborg Slot, da det blev genopført og nyindrettet efter den forskrækkelige brand i 1859.

Fotografi efter H.C. Rosted: Hirschholm slot 1730-1746. København 1963.

Friedrich Küsch således til Rentekammeret for at høre »om der ikke fra det nedbrudte Hirschholms Slot kunde til Brug ved de Kongelige Forstbygninger erholdes nogle Kakkellovne og noget Blik«. Ganske vist var en del brændeovne reserveret til det nye råd- og dom-

hus i København, som førnævnte C.F. Hansen også stod for, men nogle kunne nok med lidt god vilje tilfalde skovvæsenet, der var i gang med at opføre nye skovfogedboliger.

I 1812 kunne Rentekammeret give følgende meddelelse: »I Anledning af Hr. Kammerherre og Overforstmester [Vilh. Bernhard von] Linstows behagelige Skrivelse af 11. Oktober d. A. skulde vi, efter den fra Overbygningsdirecteur Hansen modtagne Efterretning, til behageligen videre Foranstaltning, melde at fra Hirschholm Slot kan erholdes 4re Stk Jern Vindovne 20” lang, 15” breed og 1 Al. 1“ høj, samt 13 Stk. Jernovne, hvorpaa have været Porcelains Opsatser, hvilke dog ere for brøstfældige, at de ikke kunde komme i Betragtning, men at disse Ovne godt skulle kunne anbringes i Forstbetjentenes Bygninger, der istedet for den Porcelains [-opsats] blev anbragt en muuret Opsats, og at disse Ovne ville blive udleverede, naar Hr. Kammerher-

ren desangaaende henvender dem til Bygningsdirecteuren ved Hirschholm Slot. Af udbemeldte Kakkellovne kan til deres Velædelheders District ikkuns afgives en videre uden trende, der ogsaa kunde bruges som Bilægger, naar Aabningen i Ovnpladen tilmuures eller til-dækkes, og 6 Jernovne paa hvilke kan anbringes en muuret Opsats.

Heraf erholder Hr. Skovrider [Johann P. Friedrich] Küsch de 6 Jernovne og Hr. Skovrider [Henrich Georg] Fischer 1 Vindovn.....«

Den 25. oktober kunne man fra Hirschholm slot meddele Küsch, at der »er nu ingen flere Kakkellovne at faae. Ved at indberette dette til Overforsteren, kunde de behageligen indstille, at de til 2det Kronborgske District endnu behøvende Ovne maatte indkjøbes for Statskassens Regning.«

Og således har vi fået placeret nogle af de gode brugbare ovne fra Hirschholm Slot, der dermed ikke har været indrettet helt forgæves.

En Bøn fra Tikjøb Sogn (Læserbrev i Helsingørsposten 5. sept. 1833)

I Tikjøb og Omegnen huserer en frygtelig Mængde Ræve, som nu næsten aldeles har skilt os ved vore Fjerkreaturer. Ingen Nat hengaaer uden at disse glubende Gjæster anrette Ødelæggelser. Min Svoger Jacob har af sine 59 Høns kun den sørgelige Rest af 5 tilbage; men blandt alle Egnens Beboere har Ræven dog ikke været saa slem imod nogen, som mod min Nabo Mikkell, der, uagtet han bærer hans Navn, ikke har en Høne tilbage. Man maa befrygte, at disse Rovdyr, som pelotonviis styrte frem af Skoven, tilsidst ogsaa angribe Menneskerne. Man har jo tit hørt tale om gale Ræve. Hvorfor Forstvæsenet ikke for længe siden har draget til Felts mod dem, veed jeg ikke, men paa vore sørgende Høns, Gjæs, Ænders og Kalkuners Vegne, anmodes vedkommende, om at gjøre en Ende paa disse Rovdyrs Ødelæggelser.

Morten Peersen

Afsender: Frederiksborg Amts Historiske Samfund ved Henrik Bachmann, Gartnervænget 7, 3400 Hillerød

Nogle vejrvarsler

Februar – sidste vintermåned

*Mild februar varsler kulde i påsken
I februar vil helst vi se
heftig blæst og megen sne.*

Kold februar lover en god vækstsæson

Lun februar lover kølig marts.

Regn i februar varsler frost i marts.

Falder der kun lidt sne i februar, må vi belave os på frost i marts

2. februar. Kyndelmisse eller Mariæ renselse.

grøn kyndelmisse lover kold påske.

lige så længe lærken synger før kyndelmisse,

lige så længe vil den græde derefter. (sanglærken kommer jo i februar)

6. februar

Dorothealiljen og vintergækken springer ud- det et varsel om tidlig vår.

24. februar – Sankt Mathias eller Sankt Mads

Mathias bryder is, og den kloge ræv går ikke længere

på is, - men hvor Mathias ikke finder is, så lægger

*han is. (med andre ord, det skal helst være koldt op til den 24.
februar,*

for ellers får vi kuldeperiode efter denne dato.

Frit efter Gamle danske vejrvarsler

(gad vide om de også ta'r hensyn til vores klimaændringer?)

